

TREBALL REALITZAT PER LA XID-AR DURANT EL CURS 2011-12

XARXA D'INNOVACIÓ DOCENT SOBRE APRENTATGE REFLEXIU

Roser Fernández Peña
Facultat d'Infermeria
roser.fernandez@udg.edu

Judit Fullana Noell
Facultat d'Educació i Psicologia
judit.fullana@udg.edu

Maria Pallisera Día
Facultat d'Educació i Psicologia
maria.pallisera@udg.edu

Marc Pérez Burriel
Facultat d'Educació i Psicologia
marc.perez@udg.edu

Jordi Colomer Feliu
Facultat de Ciències
jordi.colomer@udg.edu

1. Els Inicis de la Xarxa

La Xarxa d'Innovació Docent d'Aprenentatge Reflexiu (XID-AR) va néixer al setembre del 2010. Amb el suport de l'ICE, professorat de la Universitat de Girona que fèiem docència en diferents disciplines –inicialment, Infermeria, Psicologia, Educació social i Turisme i, posteriorment s'incorpora un professor de la Facultat de Ciències- ens vam constituir com a xarxa. En aquests diferents àmbits els professors estàvem utilitzant estratègies metodològiques i instruments amb l'objectiu de fomentar en els estudiants l'aprenentatge reflexiu. Entre aquestes eines podem citar el portafoli, el diari vinculat a l'estada de pràctiques, activitats adreçades potenciar el desenvolupament personal i professional, entre altres, totes elles utilitzades des d'una perspectiva reflexiva. Totes aquestes experiències anaven encaminades a afavorir en els estudiants l'aprenentatge autònom, la implicació personal en la cerca de recursos per a la millora de les trajectòries personals i professionals, el coneixement de les pròpies potencialitats i el desenvolupament d'actituds i valors personals, competències, totes elles, que són rellevants en el context de formació dels nous graus i, entenem, doncs, que eren objectius de la formació universitària.

L'experiència de cadascú de nosaltres en la utilització de les metodologies d'aprenentatge reflexiu, acompanyades de l'interès per millorar el nostre coneixement sobre aquesta metodologia docent, i el nostre interès comú en aprofundir en l'anàlisi de l'aprenentatge reflexiu com a metodologia d'ensenyament i aprenentatge per millorar la formació dels estudiants foren les motivacions principals per constituir-nos com a xarxa d'innovació docent.

2. Què és l'aprenentatge reflexiu?

L'AR constitueix una perspectiva freqüentment utilitzada sobretot en el contextos docents de parla anglesa [1-2]. L'aprenentatge reflexiu és una metodologia o conjunt de metodologies docents que tenen com a objectiu comú cercar que l'alumnat prengui consciència del seu procés d'aprenentatge, i a través d'això, fomentar l'aprenentatge autònom i autoregulat, així com el seu compromís actiu amb el seu procés de formació i la millora de les seves habilitats personals i professionals. L'AR, per tant, cerca ajudar a què l'estudiant prengui consciència de les seves fortaleses i debilitats, tant de caire personal com professional, i augmenti l'interès pel desenvolupament de valors i actituds personals i acadèmiques.

Des que Schön publicà *The Reflective Practitioner* el 1983, diferents autors han explorat diferents aspectes de l'AR amb major profunditat, posant de manifest la importància que té la reflexió en la formació inicial i contínua. Schön descriu la pràctica reflexiva com un diàleg entre el pensament i l'acció a través del qual l'estudiant aprèn noves i millors habilitats, integrant la teoria i la pràctica, el pensament i l'acció [4]. Un dels autors més influents en aquesta perspectiva és Kolb [3]. Segons aquest autor, l'aprenentatge és un procés dialèctic i cíclic

3es JORNADES DE BONES PRÀCTIQUES 2012

constituït per quatre processos: l'experiència concreta, l'observació reflexiva, la conceptualització abstracta, la teoria i l'experimentació [3]. Així doncs, l'experiència constitueix la base de l'aprenentatge, tenint en compte que aquest no pot produir-se sense la reflexió. Malgrat la reconeguda importància que aporta l'AR al procés d'aprenentatge de l'estudiant, el seu ús encara no és gaire estès en l'àmbit de l'educació superior[5-7].

3. Els objectius de la Xarxa

Durant el curs 2010-11 el nostre treball es va centrar a millorar el nostre coneixement sobre la metodologia d'aprenentatge reflexiu, per la qual cosa es van dur a terme les accions següents:

1. Cerca temàtica d'articles, ponències i experiències relacionades amb el tema
2. Selecció i adquisició de material bibliogràfic sobre aquesta temàtica.
3. Revisió del material i estructuració en el web de la Xarxa.
4. Realització d'una primera fase de formació. Es va realitzar una sessió de formació impartida pel professor José Luís Medina, de la UB i que es va titular: *Aprenentatge Reflexiu. L'ensenyament reflexiu en el si de l'EEES*.

A partir dels objectius inicials i d'aquesta primera fase de treball, el curs 2011-12 els membres de la Xarxa centrem el nostre interès en conèixer com gestionen els estudiants l'aprenentatge reflexiu. Els estudiants dels diferents estudis en els quals participem els membres de la xarxa realitzen activitats de diversa índole realitzades des de la perspectiva de l'aprenentatge reflexiu. No obstant, ens adonem que ens falten evidències sobre quins són els beneficis, els obstacles i les limitacions que els estudiants troben a l'hora de realitzar activitats des d'aquesta perspectiva. Per això ens proposem com a objectius:

1. Conèixer quina és la valoració dels estudiants sobre la metodologia de l'AR en relació a l'autoconeixement reflexiu, la connexió entre experiència i coneixement, l'autoreflexió sobre el procés d'aprenentatge i l'autoregulació de l'aprenentatge.
2. Obtenir evidències sobre les principals dificultats que els estudiants troben a l'hora d'integrar les metodologies d'aprenentatge reflexiu en els seus propis processos d'aprenentatge.
3. Recollir les valoracions dels estudiants sobre quines són les principals aportacions dels processos d'aprenentatge reflexiu desenvolupat.

4. Pla de treball

El curs 2011-12 hem seguit el següent pla de treball:

- *Octubre 2011: Segona fase de la formació.* El 10 d'octubre de 2011 es va fer una sessió de formació amb el professor Luispe Gutiérrez que ens va aportar l'experiència que ell, juntament amb els seus col·legues, havia desenvolupat a la diplomatura de Magisteri, a la Universitat del País Basc.
- *Octubre 2011 a Març 2012:* Disseny i aplicació d'un qüestionari que hem anomenat *Qüestionari Autoinforme de Valoració de l'Aprenentatge Reflexiu*, adreçat a estudiants.
- *Febrer a Juliol 2012:* Anàlisi de dades i estudi comparatiu entre els diferents estudis a partir de l'aplicació del qüestionari.

A continuació expliquem com s'ha desenvolupat el qüestionari i l'anàlisi de dades posterior.

4.1. L'elaboració del Qüestionari Autoinforme de Valoració de l'Aprenentatge Reflexiu

Després d'una revisió de la literatura sobre AR, es construeix un qüestionari adreçat als estudiants per tal d'obtenir resultats relacionats amb la seva valoració sobre diferents variables implicades en aquesta metodologia docent. El qüestionari consta de tres blocs temàtics:

1. El primer bloc recull dades *descriptives dels estudiants* (edat, gènere, facultat, curs...)
2. El segon bloc recull, mitjançant una escala Likert, el *nivell l'acord o desacord* amb diferents ítems (1= Gens d'acord, 5= Molt d'acord), relacionats amb quatre àrees temàtiques:
 - 2.1. Coneixement sobre un mateix
 - 2.2. Connexió de l'experiència amb el coneixement
 - 2.3. Autoreflexió sobre el procés d'aprenentatge
 - 2.4. Autoregulació de l'aprenentatge
3. El tercer bloc té com a objectiu, conèixer la percepció que tenen els estudiants sobre les principals dificultats secundàries a la incorporació de l'AR en el seu procés d'aprenentatge així com les principals contribucions que els aporta l'AR.

El qüestionari s'aplica a un total de 162 estudiants que responen de forma anònima. Procedeixen de diferents disciplines acadèmiques i camps professionals en els que treballen els membres de la XID-AR i que es presenten a la Taula 1.

ÀMBIT D'ESTUDI	PRINCIPALS EXPERIÈNCIES RELACIONADES AMB L'APRENTATGE REFLEXIU
<i>Infermeria</i>	A les assignatures Pràcticum II i III , el diari reflexiu és una activitat d'aprenentatge utilitzada en els diferents contextos del Pràcticum.
<i>Psicologia</i>	Mòdul: Competències Acadèmiques i Professionals Integrades . Un dels instruments d'avaluació és el Portafoli
<i>Educació Social</i>	El mòdul de segon curs Aprenentatge de l'Estudiant Universitari 2 s'organitza a partir d'estratègies d'aprenentatge reflexiu orientades al desenvolupament personal i professional dels estudiants per tal de preparar la seva posterior estada de pràctiques.
<i>Ciències</i>	Assignatura de Física Bàsica. Metodologia: estudi de casos. Els estudiants desenvolupen treball autònom (resolució de casos, visionament d'experiències, pràctiques d'aula) i reflexiu, amb l'objectiu de desenvolupar la reflexió sobre l'aprenentatge de fenòmens físics bàsics.

Taula 1: Estudis dels membres de la XID-AR i estudis relacionats amb l'AR

Aquests 162 estudiants tenen les característiques següents:

- 131 dones/ 80.9% i 31 homes/19.1%)
- edats compreses entre els 18 i els 42 anys (edat mitjana: 21 i desviació estàndard: 4), i

3es JORNADES DE BONES PRÀCTIQUES 2012

- cursen estudis a diferents facultats de la Universitat de Girona: Grau de Ciències Ambientals (n=33), Grau en Educació Social (n= 43), Grau en Psicologia (n= 55) i Grau d'Infermeria (n= 31).

Per assegurar la validesa de les puntuacions de les 18 qüestions que es responen com a escala de Likert, hem portat a terme una anàlisi de la fiabilitat pels ítems de cada bloc, i pel conjunt del qüestionari. El coeficient alfa de Cronbach global per les 18 preguntes ha estat de 0,90. Per blocs, el coeficient oscil·la entre 0,72 i 0,83.

4.2. L'anàlisi de les dades i resultats

L'anàlisi de les dades obtingudes es fa en dues fases: una primera fase descriptiva-exploratòria, i una segona, d'estudi comparatiu centrat sobretot en la comparació entre estudis.

Anàlisi descriptiva-exploratòria: ens aporta informació sobre les valoracions generals del conjunt des 162 estudiants. D'aquesta primera anàlisi en traiem les següents conclusions:

1. Les respostes dels estudiants a la majoria dels ítems són positives.
2. L'instrument desenvolupat ens ha mostrat la seva utilitat per assolir els objectius proposats, tot i que cal aprofundir més en l'anàlisi per tal de tenir en compte les diferències que es puguin produir entre estudis i en funció de l'eina o estratègia d'aprenentatge reflexiu utilitzada.
3. Pels estudiants que han participat en experiències en què s'ha emprat la metodologia AR no ha estat fàcil integrar aquesta metodologia en la seva dinàmica d'aprenentatge. Entre aquestes destaca el fet que es tracta d'una metodologia que requereix un procés de treball al qual no estan acostumats. S'evidencia així que aquestes metodologies no són habituals en la formació superior en el nostre context universitari.
4. L'estudi aporta informació que apunta que la metodologia AR ajuda l'estudiant a ser més conscient del seu procés d'aprenentatge i l'ajuda a plantejar estratègies de millora. També facilita el desenvolupament de noves estratègies per afrontar les dificultats que sorgeixen en el procés d'aprenentatge i l'ajuda a ser més conscient de quins són els aprenentatges que ha realitzat i els que cal que realitzi en el futur.

En síntesi, podem dir que de l'estudi realitzat podem concloure que l'estudiant valora que l'aprenentatge reflexiu ha facilitat aportacions sobretot en autoconeixement i valoració de punts forts i aspectes a millorar en relació al propi aprenentatge; en coneixement de la pràctica professional relacionada amb els seus estudis, i en la cerca d'estratègies per millorar el propi aprenentatge.

Anàlisi comparativa: Aquesta segona fase de l'estudi està en curs. L'objectiu és analitzar si hi ha diferències en els resultats obtinguts en el qüestionari en funció de diferents variables, sobretot curs i estudi que cursen. Tenint en compte que en els diferents estudis s'han utilitzat estratègies i instruments diferents, serà interessant analitzar si s'observen diferències significatives entre els grups. En cas que la resposta sigui afirmativa, caldrà valorar quins aspectes poden explicar aquestes diferències. En presentar la comunicació esperem tenir ja dades i conclusions més concretes.

5. Difusió

El treball desenvolupat conjuntament pels membres de la XID-AR durant el curs 2012-13 s'ha donat a conèixer presentant les següents comunicacions a congressos:

Congrés INTED 2012. 6th International Technology, Education and Development Conference. Valencia. 5 a 7 març de 2012

3es JORNADES DE BONES PRÀCTIQUES 2012

Títol: *Reflective learning in higher education. Phase 0: Getting feedback from students.*
Presentada com a comunicació oral.

Congrés CIDUI 2012. La universitat: una institució de la societat. Barcelona. 4 a 6 de juliol de 2012

Comunicació acceptada, amb el títol: *L'aprenentatge reflexiu a la universitat. La valoració dels estudiants.*

3rd World Conference on Learning, Teaching and Educational leadership. Brussel-les. 25-28 October 2012.

Comunicació acceptada, amb el títol: *Reflective learning in higher education. A comparative analysis.* Publicació d'un article a la revista *Procedia - Social and Behavioral Sciences.*

6. Pla de treball

D'ara endavant els membres de la xarxa ens proposem completar l'estudi realitzat treballant en les següents línies:

- Utilitzar el *Qüestionari Autoinforme de valoració de l'aprenentatge reflexiu* (versió estudiants) per recollir informació d'altres grups d'estudiants que participin en experiències d'AR. Treballar amb una mostra més gran ens permetria tenir més informació per poder confirmar o no les conclusions obtingudes en l'estudi realitzat fins ara. Aquest treball es podrà desenvolupar al llarg del curs vinent, aplicant l'instrument als nous grups que treballin incorporant aquestes metodologies als diferents estudis.
- Complementar la informació obtinguda mitjançant el Qüestionari amb altre tipus d'informació, de caràcter més qualitatiu. El Qüestionari ens ha permès disposar de dades sobre les percepcions dels estudiants que han participat en experiències d'ensenyament reflexiu. Ens proposem aprofundir en les valoracions i percepcions dels estudiants a partir de la utilització d'entrevistes encaminades a aprofundir en dades que ens permetin millorar els processos de planificació docent de les diferents assignatures en les que s'incorpora aquesta metodologia. Així, ens interessa especialment obtenir informació sobre quines són les dificultats percebudes pels estudiants per incorporar estratègies d'aprenentatge reflexiu en les seves pròpies dinàmiques de treball; això ens permetrà organitzar activitats adreçades específicament a preparar els estudiants per integrar més fàcilment aquestes metodologies. També ens interessa conèixer si els estudiants estableixen vincles entre l'aprenentatge reflexiu i el seu futur desenvolupament professional. Aquestes dades ajudaran a definir les possibilitats de les metodologies reflexives en la formació inicial universitària i a establir, si s'escau, les orientacions per transferir bones pràctiques de formació universitària basades en estratègies reflexives.
- Contrastar les valoracions fetes pels estudiants amb les valoracions del professorat. Per això elaborarem una versió per a professorat del Qüestionari. S'analitzarà si hi ha algun tipus de correlació entre les valoracions del professorat i la dels estudiants per tal de poder contrastar les dues visions i observar si hi ha coincidències o no sobre els punts forts i febles de les estratègies d'aprenentatge reflexiu utilitzades.
- Aprofundir en la comparació entre grups que utilitzen diferents estratègies i eines d'AR. Analitzar quines metodologies contribueixen més o menys a afavorir determinats aspectes de l'aprenentatge reflexiu com ara els que hem esmentat en els diferents blocs del qüestionari. Aquesta anàlisi ens permetria establir relacions entre determinades competències (per exemple, les relacionades amb l'autoregulació de l'aprenentatge) i unes estratègies d'aprenentatge reflexiu concretes. Aquesta informació permetria donar suport a planificacions docents més acurades.

3es JORNADES DE BONES PRÀCTIQUES 2012

- Explorar fins a quin punt l'aprenentatge reflexiu afavoreix l'aprenentatge de competències específiques de cada professió. L'estudi que hem realitzat fins ara ens mostra que l'AR pot ser una metodologia útil i adequada per potenciar el desenvolupament de competències genèriques com ara l'aprenentatge autònom, l'adaptació a situacions noves, entre altres. No obstant, és necessari aprofundir en aquesta qüestió i valorar si també és una metodologia que contribueix a l'adquisició de determinades competències específiques. Una via per explorar aquesta qüestió seria l'estudi qualitatiu anteriorment mencionat.

Pel que fa a la difusió es preveu preparar, durant l'any 2012, un article en alguna revista d'àmbit internacional. Les següents publicacions inclouen articles relacionats amb l'aprenentatge reflexiu a l'educació superior: *Studies in Higher Education, Teaching in Higher Education, Reflective practice: International and Multidisciplinary Perspectives*;

També es preveu que els membres de la xarxa, a partir de l'experiència desenvolupada a cada àmbit i de l'experiència construïda col·lectivament, fem difusió en alguna publicació en revistes relacionades amb els diferents àmbits de coneixement als que pertanyem els membres de la xarxa i que incloguin articles sobre educació superior.

No voldríem acabar sense afegir que la Xarxa d'Innovació Docent és una bona eina per a connectar, comunicar-se, construir eines i projectes i crear dinàmiques entre professors de diferents disciplines que pertanyem a aquesta Universitat a les quals caldria seguir donant suport i promovent.

Referències bibliogràfiques

- [1] Bolton, G. (2010). *Reflective practice. Writing and Professional Development*. London: Sage.
- [2] Brockbank, A. & McGill, I. (1998). *Facilitating Reflective Learning in Higher Education*. Buckingham: Society for Research into Higher Education and Open University Press.
- [3] Kolb, D.A. (1984). *Experiential Learning. Experience as The source of Learning and Development*. NJ: Practice-Hall, Englewood Cliffs.
- [4] Osterman, K. F. & Kottkamp, R. B. (1993). *Reflective practice for Educators. Improving Schooling Through Professional Development*, Corwin Press, Newbury Park (California).
- [5] Fook, J.; White, S. & Gardner, F. (2006). Critical reflection: a review of contemporary literature and understandings, in *Critical reflection in Health and Social Care*, eds. S. White, J. Fook & F. Gardner, Open University Press, Glasgow.
- [6] Jenkins, M. & Lonsdale, J. (2007). *Evaluating the effectiveness of digital storytelling for student reflection*. Proceedings ascilite Singapore 2007. <http://www.ascilite.org.au/conferences/singapore07/procs/jenkins.pdf> (accessed 28 October 2011).
- [7] McKillop, Ch. (2005). Storytelling grows up: using storytelling as a reflective tool in higher education. Paper presented at the *Scottish Educational Research Association conference (SERA 2005)*, 24-26 November, 2005, Perth, Scotland